

9.4.2006

Kauppatieteiden osasto
90861K Kandidaatintutkielma
Yritysjuridiikka

Patenttien arvonmääritykseen liittyviä kysymyksiä verotuksessa ja yritysjärjestely-
tilanteissa

Tekijä: Päivi Pulkkinen
Ohjaaja: Prof. Vladimir Orlov

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO.....	2
1.1	Tutkimusongelma, tavoitteet ja rajaukset	3
1.2	Tutkimusaineisto ja –menetelmät	4
1.3	Rakenne	4
2	PATENTTI	5
2.1	Patentti – yksi immateriaalioikeuksista	5
2.2	Määritelmä	6
2.3	Ominaisuudet	7
2.4	Muut suojan saamisen edellytykset	7
2.5	Yksinoikeuden laajuus	8
2.6	Patentin myöntäminen ja voimassaolo	9
2.7	Patenttioikeuden haltija	10
2.8	Oikeuksien siirtäminen ja lisensointi	10
2.9	Työsuhdekeksinnöt	11
3	YRITYSJÄRJESTELYT	13
3.1	Sulautuminen	13
3.2	Jakautuminen	14
3.3	Liiketoimintasiirto.....	15
3.4	Osakevaihto	16
3.5	Purkautuminen	17
4	IMMATERIAALIOIKEUKSIEN ARVOSTAMINEN	18
4.1	Yrityksen arvonmäärittäminen.....	18
4.1.1	Markkina-arvo	19
4.1.2	Substanssiarvo	19
4.1.3	Tuottoarvo.....	20
4.2	Patenttien arvostaminen	20
4.2.1	Taloudellinen elinikä	21
4.2.2	Kustannuksiin perustuva menetelmä.....	21
4.2.3	Markkinaperusteinen menetelmä	22
4.2.4	Tuloperusteinen menetelmä	23
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	25
	LÄHTEET	27

1 JOHDANTO

Yritysten tuotekehitystoiminta lisääntyy ja osaaminen kasvaa nostaen samanaikaisesti niiden suojaamisen entistä keskeisempään rooliin. Oma vaikutuksensa yritysten lisääntyvään yhteistoimintaan tuo myös talouden voimakas verkostoituminen ja toimintojen ulkoistaminen. Toisin sanoen tilanteet, joissa immateriaalioikeuksilla halutaan suojata tulokset, yleistynevät lähitulevaisuudessa. (Siivola 2004, s. 5)

Immateriaalioikeudet on alettu nähdä entistä tärkeämpinä yritysmaailmassa (Pitkethly 1997, s. 1). Patentit ovat yksi immateriaalioikeuksista, joiden arvo tulee voida määrittää ulkoisen tai sisäisen laskennan, verotuksen, oikeudenkäynnin tai transaktioiden tarpeisiin esimerkiksi yritysjärjestely- ja konkurssitilanteissa (Cromley 2004s, 31). Immateriaalioikeuksien liiketaloudellisen merkityksen kasvaessa jatkuvasti on alettu kiinnittää huomiota yhteen niiden tärkeimmistä ominaisuuksista – arvosta (Bergström 2002, s. 460). Olipa kyse mistä tahansa yritysjärjestelystä on immateriaalioikeuksien arvostaminen yksi avaintekijöistä – myös verotuksen näkökulmasta (Contractor 2001, s. 3-4).

Yhteisöllisestä näkökulmasta immateriaalioikeuksien katsotaan edistävän hyväksyttävää kilpailua ja teollisuuden kehitystä. Tämä korostaa näiden oikeuksien taloudellista arvoa. Yrityksille immateriaalioikeudet ovat kilpailukeinoja, joita on syytä turvata ja puolustaa. Kuitenkin immateriaalioikeuksien arvonnäyttämisen voi olla hankalaa. (Oesch 2000, s. 17)

Toteutettujen yritysjärjestelyjen suuri määrä ilmentää yritysmaailman jatkuvaa uudelleenmuotoutumistarvetta. Yritysjärjestelyt ovat yleensä monimutkaisia kokonaisuuksia, koska yhteisö- ja verolait monista yhtäläisyyksistään huolimatta eroavat kohdittain toisistaan. (Deloitte & Touche 2001, s. 7)

Osakeyhtiön omaisuutta tai toimintoja luovutettaessa tulee selvittää oikeat menettelytavat. Osakeyhtiölain näkökulmasta halutaan suojata velkojia sekä osakkeenomistajia. Verotuksellakin on tärkeä rooli valittaessa sopivia menettelytapoja. Yritysjärjestelyjen kohteina voivat olla muun muassa yrityksen liiketoiminta ja toimintaan

sitoutunut omaisuus – mukaan lukien aineettomat oikeudet. Vero-oikeudessa yritys-järjestelytilanteet vaativat erityisesti sen määrittämistä, miten siirtyvän omaisuuden luovutushinta määritetään luovuttavan verosubjektin verotuksessa, sekä vastaavasti, millaisen hankintamenon vastaanottava verosubjekti saa laskea hyväkseen. (Immonen 2002, s. 497-498)

1.1 Tutkimusongelma, tavoitteet ja rajaukset

Tutkimusongelma:

- Mitkä kysymykset tulee ottaa huomioon verotuksessa ja yritysjärjestelyissä määriteltäessä patentin arvoa?

Alaongelmat:

- Miten patentti määritellään?
- Mitä erilaisia yritysjärjestelytilanteita on?
- Mitkä verolait ja miten ne sääntelevät patentin arvonmäärittäystä yritysjärjestelytilanteissa?

Tavoitteenani on löytää vastaus tutkimusongelmaan eli mitä kysymyksiä patentin arvonmäärittämisessä on otettava huomioon yritysjärjestelytilanteissa ja verotuksessa. Varsinaisen tutkimusongelman ratkaisuun olen esittänyt joitakin alaongelmia, jotka pohjustavat aihetta ja auttavat ratkaisemaan tutkimusongelman.

Kandidaatin tutkielma on melko suppea tutkimus, joten immateriaalioikeuksista valit- sen tarkasteltavaksi vain yhden eli patentin. Yritysjärjestelyitä käsittelen yhtiö- oikeudellisesta ja verotuksellisesta näkökulmasta, mutta rajaan kirjanpidollisen tar- kastelun tutkielman ulkopuolelle. Yhtiöoikeudellisesta näkökulmasta tarkastelen yri- tysjärjestelyjä, koska sen avulla yritysjärjestelyt on helppo määrittellä ja yhtiö- ja vero- lait ovat pitkälti sidoksissa toisiinsa.

Yritysjärjestelytilanteiden verotuksessa tarkastelen lähinnä elinkeinoverolakia – yksi- tyisten osakeyhtiöiden verotus jää tutkielman ulkopuolelle. Yleensä yritysjär-

jestelyissä ei muodostu varainsiirtoverolain tai arvonnisäverolain alaista tuloa, joten en tarkastele verotusta näiden lakien valossa.

1.2 Tutkimusaineisto ja –menetelmät

Tutkimusaineistona ovat aiheesta kirjoitettu kirjallisuus – kirjat ja artikkelit. Tutkimusaineisto on pääosin kotimaista tuotantoa, mutta erityisesti immateriaalioikeuksien arvonnääritykseen liittyvä kirjallisuus on osittain ulkomaista. Erityisesti patenttilaki (15.12.1967/550), elinkeinoverolaki (24.6.1968/360), varallisuusverolaki (30.12.1992/1537) sekä osakeyhtiölaki (29.9.1978/734) ovat olennaisena pohjana tutkimukselleni.

Tämä tutkimus on kirjallisuuskatsaus. Tutkimukseni on deskriptiivinen, kvalitatiivinen ja normatiivinen.

1.3 Rakenne

Tutkielman ensimmäisessä osassa tarkastelen aihetta yleisesti – sen taustaa ja merkittävyyttä – sekä määrittelen tutkimusongelman. Toisessa osassa tutustutaan immateriaalioikeuksiin ja patentin määritelmään, ominaisuuksiin ja saamisen edellytyksiin, oikeuden laajuuteen, patentin myöntämiseen ja voimassaoloon, määritellään patenttioikeuden haltija sekä tarkastellaan oikeuden siirtämistä ja lisensointia. Kappaleen lopussa käsitellään lyhyesti työsuhdekeksintöjä.

Kolmannessa osassa käsitellään eri yritysjärjestelyt – sulautuminen, jakautuminen, liiketoimintasiirto, osakekauppa ja purkautuminen – yhtiöoikeuden ja vero-oikeuden näkökulmista. Tutkielman neljännessä osassa käsitellään aluksi yrityksen arvonnääritystä pohjana myöhemmin tulevalle patenttien arvonnääritykselle. Tutkielman neljäs kappale esittelee. Viimeinen osio on johtopäätökset, jossa teen lyhyen kertauksen käsitelyihin aiheisiin sekä esittelen tutkimustulokseni.

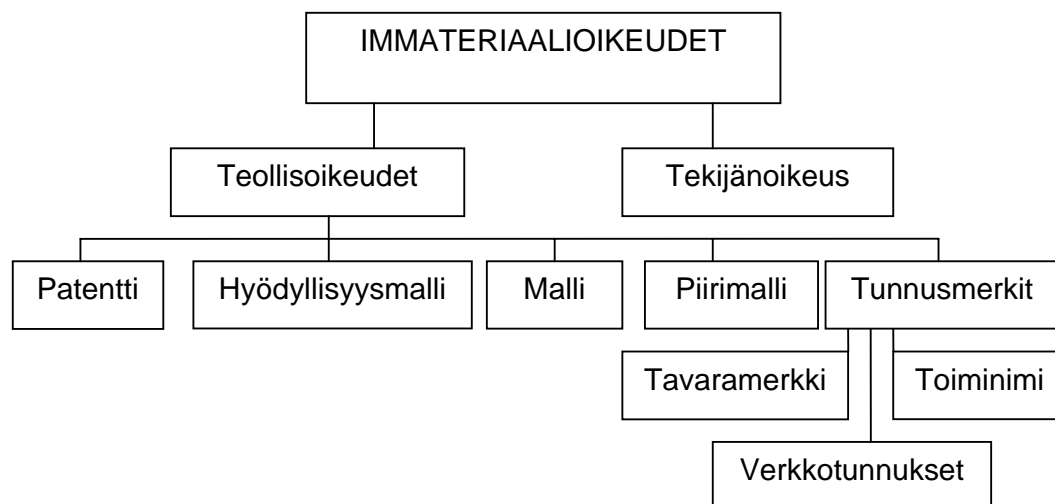
2 PATENTTI

Patenttien esimuotoja tunnetaan historiassa aina 1400-luvulta asti. Suomen ensimmäinen varsinainen patenttilaki on vuodelta 1898, mutta tämänhetkinen laki on säädetty 1967. Vuonna 1980 patenttilakiin tehtiin merkittäviä muutoksia, kun siirryttiin nykyisenkaltaiseen uutuuden ja keksinnöllisyyden käsitteeseen sekä vuonna 1996 liittyttäessä Euroopan patenttisopimukseen. (Siivola 2004, s. 8)

2.1 Patentti – yksi immateriaalioikeuksista

Suomessa erotetaan yksityisoikeus ja julkisoikeus toisistaan: Yksityisoikeus sääntelee yksityisoikeudellisten oikeussubjektien välisiä suhteita. Julkisoikeus puolestaan sääntelee julkisen vallan käyttöä. Yksityisoikeus jakautuu useaan oikeudenalaan, joista merkittävimmät ovat siviili- ja kauppaoikeus. Immateriaalioikeudet ovat osa kauppaoikeutta. (Siivola 2004, s. 6)

Immateriaali- eli aineettomat oikeudet jakautuvat tekijänoikeuteen ja teollisoikeuksiin (kuva 1). Patentti-, hyödyllisyysmalli-, malli-, piirimalli- ja tunnusmerkkioikeudet muodostavat teollisoikeudet. Edelleen tunnusmerkkioikeuksia ovat tavaramerkki, toiminimi sekä verkkotunnukset. (Siivola 2004, s. 6)

Kuva 1. Immateriaalioikeudet (Siivola 2004, s.6).

Immateriaalioikeudet ovat yksinoikeuksia, jotka määritellään yleisesti negatiivisesti eli oikeus käsitetään estevaikutuksensa kautta oikeutena kieltää (Korpela & Sainio 2004, s. 1). Ne siis mahdollistavat haltijalleen kielto-oikeuden antaen haltijalleen mahdollisuuden kieltää muita käyttämästä ammattimaisesti hyödykseen suojan kohdetta määräaikana. Vaikka immateriaalioikeudet perustuvat lakeihin, tulee oikeudenhaltijan ryhtyä itse toimenpiteisiin immateriaalioikeuksia loukkaavan toiminnan lopettamiseksi. Valtiolliset elimet eivät siis valvo immateriaalioikeuksien omistajien etua. Suojan kohteena immateriaalioikeuksissa on aineeton hyödyke. (Hurmelinna 2001, s. 6, Mansala 2001, s. 7)

Teollisoikeudet. Teollisoikeudet suojaavat yrityksen hankkimaa osaamista, henkistä pääomaa ja kilpailuetua. Teollisoikeudet siis antavat haltijalleen oikeuden kieltää muita käyttämästä ammattimaisesti hyväkseen oikeuden kohdetta oikeuden voimassaoloaikana maassa tai maissa, joissa oikeus on voimassa. Oikeus antaa oikeuden haltijalle mahdollisuuden valita, haluaako hän itse valmistaa tuotetta, myydä tuotoksensa vai mahdollisesti antaa lisenssejä sen hyödyntämiseksi. Teollisoikeudet eivät synny itsestään, vaan ne myönnetään hakemuksesta. (Hurmelinna 2001, s. 11)

2.2 Määritelmä

Patentti on yksi teollisoikeuksista. Se on patenttilain mukaan keksijälleen tai sille, jolle hän on oikeutensa siirtänyt, hakemuksesta myönnetty oikeus kieltää muita patentin voimassaoloaikana

1. ammattimaisesti valmistaa,
2. tuoda maahan tai
3. pitää kaupan keksimäänsä tuotetta tai
4. soveltaa keksimäänsä menetelmää.

Tämä tarkoittaa, että patenttikin – kuten muutkin immateriaalioikeudet – on kielto-oikeus. Patentti on alueellinen suojakeino. (Hurmelinna 2001, s. 12)

Suomessa patentti voidaan myöntää keksinnölle, joka on *uusi ja eroaa olennaisesti aiemmin tunnetuksi tulleesta*. Patenttilaki määrittelee patenttisuojaa saavien keksin-

töjen ominaisuudet, muut suojan saamisen edellytykset sekä yksinoikeuden laajuuden.

2.3 Ominaisuudet

Patenttilain tarkoittaman teollisesti hyväksikäytettävän keksinnön on

1. kuuluttava tekniikan alaan,
2. sillä on oltava tekninen teho sekä
3. sen on oltava toisinnettavissa.

Tekniikan alan ulkopuolelle rajataan löydöt, tieteelliset teorit, matemaattiset menetelmät ja taiteelliset luomukset. Myöskään pelkät tietokoneohjelmat eivät sovi patenttilain keksintökäsitteen alle. Teknisellä teholla tarkoitetaan mahdollisuutta ratkaista tekninen ongelma keksinnöllä eli väitetty vaikutus tulee saavuttaa keksinnön avulla. Toistettavuudella puolestaan tarkoitetaan teknisen tehon pysyvyyttä eli keksintöä voidaan käyttää jatkuvasti hyväksi halutun vaikutuksen saavuttamiseksi. (Siivola 2004, s. 8-10, Hurmelinna 2001, s. 12)

Patenttilain mukaan patenttia ei myönnetä keksinnölle, joka on moraalinen tai yleisen käsityksen / hyvän tavan vastainen (Bruun 2001, s. 67). Patentin ei katsota soveltuvan kasvilajikkeiden tai eläinrotujen suojamuodoksi. Patentoimiskielto koskee myös olennaisesti biologista menetelmää kasvien tai eläinten jalostamiseksi. (Rapinoja 1996, s. 136-139)

2.4 Muut suojan saamisen edellytykset

Uutuus. Keksinnön on oltava uusi ollakseen patentoitavissa. Patenttilaissa uutuus määritellään keksinnöksi, jota ei ole esitelty missään julkisesti, se ei ole tullut julkisesti tietoon tai se ei ole yleisesti tunnettu. Keksintö ei ole uusi, jos se on esitetty esimerkiksi ammattijulkaisussa, oppikirjassa tai tieteellisessä julkaisussa tai keksintöä on käytetty julkisesti. Esittäminen voi tapahtua kirjallisesti, suullisesti tai tietoverkossa. Jos alan keskimääräinen ammattilainen pystyy käyttämään keksintöä saamansa kuvauksen perusteella, on keksintö tullut julkiseksi. (Siivola 2004, s. 11-12)

Tunnetuksi keksintö tulee patenttilain mukaan, kun sitä käytetään siten, että ennalta rajoittamaton suurehko piiri voi tutustua siihen. Myös laitteen levittäminen markkinoille tekee keksinnön tunnetuksi. Uutuudeneste syntyy kenen tahansa – keksijän itsensä tai kolmannen – suorittamasta tai aiemmin tapahtuneen samanlaisen keksinnön julkistamisesta. Uutuusvaatimus on lisäksi maailmanlaajuinen eli esteeksi muodostuu missä tahansa maailmassa tapahtunut keksinnön julkinen käyttäminen tai julkaiseminen. (Siivola 2004, s. 11-12)

Keksinnöllisyys. Keksinnöllisyysvaatimus tarkoittaa, että keksinnön on erottava olennaisesti aiemmin tunnetuksitulleista. Olennainen ero tarkoittaa, että keksintö ei saa olla itsestään selvä alansa keskimääräiselle ammattilaiselle. Lisäksi patentin on erottava hakemishetkellä tunnetusta tekniikan tasosta. Alakohtainen tekninen kehitys vaikuttaa keksinnöllisyysvaatimukseen joko sitä korottavasti tai madaltavasti. Keksinnöllisyyttä voivat osoittaa muun muassa keksijän voittamat tekniset vaikeudet, pitkäaikaisen tarpeen tyydyttäminen, keksintöön johtanut pitkä päättelyketju tai muiden epäonnistuneet yritykset. (Siivola 2004, s. 12-13)

2.5 Yksinoikeuden laajuus

Patenttisuojan laajuuden määräävät patenttivaatimukset. Patenttilaissa määritellään patentti yksinoikeudeksi kieltää muita kuin patentinhaltijaa ilman tämän lupaa käyttämään hyväksi keksintöä

1. valmistamalla, tarjoamalla, saattamalla vaihdantaan tai pitämällä hallussaan tällaista tuotetta edellä sanottua tarkoitusta varten,
2. käyttämällä patentoitua menetelmää tai jos hän tietää tai jos olosuhteiden perusteella on ilmeistä, ettei menetelmää saa käyttää ilman patentinhaltijan lupaa, tarjoamalla tällaista menetelmää käytettäväksi tässä maassa tai
3. tarjoamalla saattamalla vaihdantaan tai käyttämällä patentilla suojatulla menetelmällä valmistettua tuotetta tai tuomalla maahan tai pitämällä hallussaan tällaista tuotetta edellä sanottua tarkoitusta varten. (Siivola 2004, s. 14-15)

Keksintöä ei myöskään saa loukata epäsuorasti. Tämä tarkoittaa, ettei kukaan muu kuin patentinhaltija ilman tämän lupaa saa tarjota tai toimittaa kenellekään, jolla ei ole

oikeutta keksinnön hyväksikäyttöön, olennaisesti keksintöön liittyviä välineitä keksinnön käyttämiseksi. Keksin­nön hyväksikäyttö, joka ei ole ammattimaista, patenti ei estä. Myöskään kokeiden, jotka koskevat itse keksintöä, tekemistä ei ole kielletty. (Siivola 2004, s. 15)

Patentinhaltija voi käyttää yksinoikeuttaan käyttämällä keksintöä omassa toiminnas­saan, estämällä kilpailijoitaan käyttämästä patentoitua keksintöä tai lisensioimalla keksinnön kolmannelle. Rajoittamalla kilpailijoiden mahdollisuutta käyttää hyväksi patentoitua keksintöä patentinhaltija voi vallata markkinoita kilpailijoiltaan tai markki­natilanteen salliessa käyttää korkeampia hintoja kuin kilpailijansa. (Siivola 2004, s. 15-16)

Sammuminen. Patentinhaltijan yksinoikeus sammuu, jos tuote on laskettu markki­noille – eli myyty tai muuten luovutettu – Euroopan talousalueella patentinhaltijan toimesta tai tämän suostumuksella. (Siivola 2004, s. 16)

2.6 Patentin myöntäminen ja voimassaolo

Suomessa patenteja haetaan Patentti- ja rekisterihallitukselle jätettävällä patenttiha­kemuksella. Ensin tutkitaan hakemuksen muotoseikat. Seuraavaksi tekninen toimisto suorittaa uutuus- ja keksinnöllisyystutkimuksen. Patentti- ja rekisterihallitus voi antaa välipäätöksiä pyytäen hakijaa antamaan vastineen tai täydennyksen hakemuksessa esiintyviin puutteisiin tai patentoitavuuden esteisiin. (Siivola 2004, s. 17)

Jos hakemus täyttää patentoitavuuden edellytykset, patenti myönnetään, kuulute­taan ja merkitään patenttirekisteriin. Patentin kuuluttamisesta alkaa väiteaika, joka kestää yhdeksän kuukautta. Tänä aikana kuka tahansa voi tehdä väitteen patentin patentoitavuudesta. Patentti- ja rekisterihallitus tutkii väitteen ja pysyttää tai kumota myönnetyn patentin. Patenti on voimassa 20 vuotta alkupäivästä, joka on patenttiha­kemuksen jättämispäivä. Voimassaolo kuitenkin edellyttää, että patentinhaltija mak­sa­aa vuosimaksut säädetyssä ajassa. Kielteinen päätös Patentti- ja rekisterihallituksel­ta saa aikaan sen, että patenti on vapaasti kaikkien käytettävissä. (Siivola 2004, s. 17)

2.7 Patenttioikeuden haltija

Patenttilain mukaan patenttioikeus syntyy keksijälle, joka on aina luonnollinen henkilö. Jokainen henkilö, joka on osallistunut innovatiivisella panoksellaan keksinnön luomiseen, on keksijä eli keksijöitä voi olla yksi tai useampia. Avustavat henkilöt eivät kuitenkaan ole keksijöitä eli henkilö, joka vain noudattaa annettuja ohjeita, ei ole keksijä. Keksijän panoksen keksintöön on oltava olennainen. Keksinnön taloudellinen arvo yritykselle voi olla merkittäväkin, jolloin mahdollisuus keksijyydestä aiheutuvaan riitaan kasvaa. Keksijäkään ei aina ole selvä. (Siivola 2004, s. 52-53)

Patenttihakemukseen tulee nimetä kaikki keksijät. Jos keksijöitä on useampia, syntyy heidän välilleen yhteisomistussuhde keksintöön. Jolloin he voivat käyttää oikeuksiaan vain yhdessä. Keksinnön hyväksikäyttäminen patentin yksinoikeuden piiriin kuuluvassa toiminnassa edellyttää kaikkien yhteisomistajien suostumusta. Patenttia hakevat yhteisomistajat yhdessä. Kuitenkin patentin loukkauskannetta voi kuka tahansa patentin yhteisomistajista ajaa itsenäisesti. (Siivola 2004, s. 53)

Omitusosuus keksintöön on luovutettavissa. Osuus keksinnöstä määräytyy keksijän osuuden suuruuteen keksinnöllisestä ajatuksesta. Jos tämän selvittäminen on mahdotonta, omistusosuus on pääluvun mukainen. Patentin mukaisen yksinoikeuden käyttämisestä saatavien tulojen mahdollisesta jakamisesta on sovittava yksinoikeuden haltijoiden kesken päätettäessä siitä, että joku saa käyttää patentin mukaista yksinoikeutta keksintöön. Jakotavasta osapuolet siis voivat sopia vapaasti. Keksintö ja siihen liittyvät taloudelliset oikeudet kuuluvat pääsääntöisesti keksijälle. Hän päättää, haetaanko keksinnölle suojaa ja miten myönnettyä suojaa käytetään. Hän voi myös luovuttaa keksinnön edelleen tai muuten määrätä siitä. (Siivola 2004, s. 53)

2.8 Oikeuksien siirtäminen ja lisensointi

Oikeuden siirtämisellä eli luovuttamisella tarkoitetaan yksinoikeuden – tässä tapauksessa patentin – siirtämistä toiselle osapuolelle. Toisin sanoen patentti voidaan myydä, lahjoittaa tai muuten luovuttaa. Rekisteröitävien oikeuksien siirtäminen edellyttää merkintää Patentti- ja rekisterihallituksen rekisteriin. Merkinnän tekeminen edellyttää

siirtosopimuksen kirjallisuutta eli rekisteriviranomainen saa varmuuden tapahtuneesta siirrosta ja sen saajasta. Kun keksijä on siirtänyt oikeudet toiselle osapuolelle, ei hänelle jää enää mitään oikeuksia. (Siivola 2004, s. 76-77, 79) Rekisteröinti ei kuitenkaan ole pakollista, mutta rekisteröinnin jälkeen siirto täytäntöönpanokelpoinen kolmansia osapuolia kohtaan (Bruun 2001, s. 79).

Lisensointi. Lisenssijärjestelmän merkitys on suuri. Immateriaalisten yksinoikeuksien taloudellinen hyväksikäyttäminen tapahtuu yleensä käyttöilupien eli lisenssien avulla. (Koulu 2003, s. 53-55) Lisensioimalla keksinnön patentinhaltija voi hankkia lisätuottoja tai mahdollistaa keksinnön käytön, joka ei olisi mahdollista esimerkiksi patentinhaltijan vähäisten resurssien takia. (Siivola 2004, s. 18)

Käyttöluva eli lisenssi voi olla yksinomainen tai rinnakkainen. Ensimmäinen oikeuttaa lisenssin saajan käyttämään lisensoitua patenttia sovitulla tavalla ilman, että kenelläkään muulla – edes patentinhaltijalla – on oikeus käyttää lisenssin kohdetta. Se siis takaa haltijalleen yksinoikeuden lisenssin kohteen käyttämiseen. Jälkimmäinen puolestaan oikeuttaa lisenssin kohteen käyttöön, mutta ei luo siihen yksinoikeutta. Kolmansilla osapuolilla ja patentinhaltijalla on edelleen oikeus käyttää toiminnoissaan lisenssin kohdetta. Lisenssi voidaan myöntää alueellisesti tai maailmanlaajuisesti. Alueellinen lisenssi on yleensä voimassa vain tietyssä valtiossa. Lisenssiä ei yleensä sovita koskemaan valtioita, joissa lisensoitava patentti ei ole voimassa. (Siivola 2004, s. 77)

Lisenssin saaja ei kuitenkaan saa siirtää oikeuttaan edelleen eli luovuttaa lisenssiä edelleen tai myöntää alilisenssejä. Asiasta voidaan kuitenkin sopia toisin. (Siivola 2004, s. 78-79)

2.9 Työsuhdekeksinnöt

Keksintö kuuluu pääsäännön mukaan keksijälle. Tähän sääntöön on kuitenkin poikkeus – työsuhhteessa syntyneet keksinnöt. Työsuhdekeksinnöistä on säädetty lailla oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin (29.12.1967/675). Lakia sovelletaan, kun

toiselle työskentelevä (työ- tai virkasuhteessa oleva) tekee keksinnön, joka on Suomessa patentilla suojattavissa. (Nieminen 1995, s. 7, Siivola 2004, s. 54)

Lähtökohtana siis on, että työntekijällä on keksintöönsä sama oikeus kuin muulla keksijällä. Laki antaa kuitenkin tietyin edellytyksin työnantajalle mahdollisuuden ottaa oikeudet työntekijän tekemään keksintöön velvoittaen työnantajan maksamaan työntekijälle kohtuullisen korvauksen. Työsuhdekeksintölailla on ratkaistu ongelma keksijän ja työnantajan ristiriitaisten ongelmien välille: keksintö kuuluu keksijälle, mutta työsuhteessa työn tulokset työnantajalle. Työnantajan oikeuteen vaikuttaa, missä yhteydessä keksintö on keksijän työsuhteeseen ja työtehtäviin. (Nieminen 1995, s. 7, Siivola 2004, s. 55)

3 YRITYSJÄRJESTELYT

Yritysjärjestelyillä tarkoitetaan yritysrakenteiden muutoksia, joiden kohteena ovat omistuksen ja/tai toiminnan uudelleenjärjestäminen. Tavoitteina yritysjärjestelyissä voivat olla esimerkiksi kilpailuaseman vahvistaminen markkinoilla, toiminnan tehostaminen tai voimavarojen keskittäminen perusosaamiseen. (Ohvo et al. 1998, s. 197-199)

3.1 Sulautuminen

Yhtiöoikeudellisesta sulautumisesta on kyse, kun kaksi tai useampi yhtiö sulautuu joko siten, että

1. yksi tai useampi yhtiö siirtää varansa ja velkansa ilman selvitysmenettelyä vastaanottavalle yhtiölle,
2. vähintään kaksi yhtiötä yhtyy perustamalla uuden yhtiön, jolle niiden varat ja velat siirtyvät tai
3. tytäryhtiösulautumisena, kun vastaanottava yhtiö jo omistaa kaikki sulautuvan yhtiön osakkeet (Deloitte & Touche 2001, s. 9).

Yhtiöoikeudelliset ja vero-oikeudelliset sulautumissäännökset eroavat joiltakin osin toisistaan. Olennaisin ero on sulautumisvastikkeessa. Verolainsäädäntö ei hyväksy vastikkeena kuin vastaanottavan yhtiön osakkeita ja rahaa, jonka osuus saa olla enintään 10 % vastikkeena annettujen osakkeiden yhteenlasketusta nimellisarvosta. Jos sulautuminen toteutetaan verolainsäädännön vaatimusten mukaisesti, ei sulautumisesta aiheudu veroseuraamuksia sulautuvassa eikä vastaanottavassa yhtiössä. Tällöin sulautuminen on veroneutraali tapahtuma. (Deloitte & Touche 2001, s. 28-29)

Vaikka sulautuminen olisi yhtiöoikeudellisesti pätevä, mutta se ei täytä verolainsäädännön asettamia vaatimuksia, purkautuu sulautuva yhtiö verotuksessa. Sovellettavaksi tulee tällöin EVL 51 d §, jonka mukaan purkautuvan yhteisön verotuksessa vaihto-, sijoitus- ja käyttöomaisuus sekä muu omaisuus katsotaan luovutetuksi omaisuuden todennäköisestä luovutushinnasta. Lisäksi sulautuvan yhtiön osakkeiden

vaihtoa pidetään vaihtona tai kauppana eli osakkeenomistajalle realisoituu veronalainen myyntivoitto tai vähennyskelpoinen myyntitappio. (Deloitte & Touche 2001, s. 34)

3.2 Jakautuminen

Osakeyhtiölain 14 a luku sääntelee osakeyhtiöiden jakautumista. Osakeyhtiö voi jakautua niin, että

1. jakautuvan yhtiön varat ja velat siirtyvät selvitysmenettelyttä joko osittain tai kokonaan yhdelle tai useammalle perustettavalle osakeyhtiölle ja
2. jakautuvan yhtiön osakkeenomistajat saavat vastikkeena vastaanottavan yhtiön osakkeita siten, että jakautuvan yhtiön osakkaan omistus jatkuu jokaisessa vastaanottavassa yhtiössä entisessä suhteessa.

Vastike voi olla myös rahaa, muuta omaisuutta tai sitoumuksia. Yhtiö voi osakeyhtiölain mukaan jakautua täydellisesti tai osittain. Jakautuessaan täydellisesti kaikki jakautuvan yhtiön varat ja velat siirtyvät yleisseuraantona kahdelle tai useammalle vastaanottavalle yhtiölle ja jakautuva yhtiö purkautuu. Jakautuvan yhtiön osakkaat saavat vastikkeena vastaanottavien yhtiöiden kaikki osakkeet, rahaa tai muuta omaisuutta. Jakautumisessa syntyy aina uusi osakeyhtiö tai useampia osakeyhtiöitä. Jakautumisessa ei ole mahdollista siirtää omaisuutta jo olemassa olevalle yhtiölle. (Deloitte & Touche 2001, s. 51-52)

Jakautumisen verotuksellisista kysymyksistä säädellään pääasiassa elinkeinoverolain 52 c §:ssä. Jakautumisenkin verolainsäädännöllinen ja yhtiöoikeudellinen sääntely eroavat toisistaan:

1. Kun osakeyhtiölain mukaan osakeyhtiö voi jakautua osittain, vero-oikeudessa tunnustetaan ainoastaan täydellinen jakautuminen.
2. Vero-oikeudessa vastaanottavat yhtiöt voivat olla olemassa olevia, kun yhtiöoikeudessa vastaanottavan yhtiön on oltava uusi.
3. Verolain mukaan vastikkeena voi olla vain vastaanottavan yhtiön uusia osakkeita ja rahaa enintään 10 % vastikkeena annettujen osakkeiden nimellisar-

vosta. Yhtiöoikeudessa vastike voi olla muutakin omaisuutta eikä rahavastikkeelle ole säädetty enimmäismäärää.

4. EVL:n mukaan jakautuvan yhtiön osakkeenomistajien tulee saada osakeomistuksensa suhteessa kunkin vastaanottavan yhtiön osakkeita. OYL:n mukaan kaikkien osakkaiden ei tarvitse tulla osakkaaksi jokaiseen vastaanottavaan yhtiöön. (Deloitte & Touche 2001, s. 62-63)

Jakautuminen on verotuksellisesti veroneutraali tapahtuma, jos jakautumista koskevia EVL:n säännöksiä noudatetaan. Jakautumisen ollessa kokonaisjakautuminen, mutta tilanteeseen eivät sovellu EVL:n jakautumissäännökset, verotetaan jakautuvaa yhtiötä EVL 51 d §:n purkautumista koskevien säännösten mukaan (ks. edellä sulautuminen). Jos kyseessä ei ole kokonaisjakautuminen, tilanne mutkistuu. (Deloitte & Touche 2001, s. 67)

3.3 Liiketoimintasiirto

Liiketoimintasiirto on vero-oikeudellisesti säännelty menettely, joka yhtiöoikeudellisesti on apporttia vastaan suoritettu osakemerkintä. Liiketoimintasiirto voidaan tehdä olemassa olevalle yhtiölle tai perustettavalle yhtiölle. Joka tapauksessa siirto suoritetaan apporttisijoituksena vastaanottavan yhtiön liikkeeseen laskemia uusia osakkeita vastaan. Liiketoimintasiirtoa ei voida toteuttaa tytäryhtiöltä emolle, koska tytäryhtiö ei voi merkitä emoyhtiön osakkeita. (Deloitte & Touche 2001, s. 73)

Verolainsäädännön mukaan liiketoimintasiirto tapahtuu, kun

1. osakeyhtiö siirtää joko koko liiketoimintaansa tai yhteen tai useampaan liiketoimintansa osaan kohdistuvat varat, niihin kohdistuvat velat sekä siirtyvään toimintaan kohdistuvat varaukset siirtyvää toimintaa jatkavalle osakeyhtiölle,
2. siirtyvä yhtiö saa vastikkeeksi vastaanottavan yhtiön liikkeeseen laskemia uusia osakkeita ja
3. varat ja velat siirretään kirjanpidossa poistamatta olevista arvoista. (Deloitte & Touche 2001, s. 82-83)

Siirrettävien varojen ja velkojen on siis muodostettava liiketoimintakokonaisuus ja kaikkien varojen ja velkojen, jotka liittyvät siirtyvään liiketoimintaan, on siirryttävä. Toisin sanoen mitään liiketoimintaan liittyvää ei saa jättää siirron ulkopuolelle, mutta mitään siihen kuulumatonta ei saa siirtää. Kuitenkin siirrettävän kokonaisuuden määrittelyminen saattaa olla ongelmallista. (Deloitte & Touche 2001, s. 82-83)

Liiketoimintasiirtokin on, jos se toteutetaan EVL:n 52 d §:n edellytysten mukaan, veroneutraali. Kuitenkin tietyt varainsiirtoverokysymykset saattavat joissakin tapauksissa tulla esille. Jos liiketoimintasiirto ei ole verolainsäädännön mukainen, katsotaan siirtyvien erien luovutetun käyvistä arvoista apportina vastaanottavaan yhtiöön – eli siirtävän yhtiön verotuksessa realisoitumattomat arvonnousut sekä liikearvo tuloutuvat ja poistot palautuvat. (Deloitte & Touche 2001, s. 86, 88)

3.4 Osakevaihto

Yhtiöoikeudessa osakevaihto toteutetaan suunnattuna osakeantina siten, että toisen yhtiön osakkeita hankkiva yhtiö suuntaa osakeannin hankittavan yhtiön osakkeenomistajille. Toisin sanoen osakkeita hankkiva yhtiö korottaa osakepääomaansa ja antaa korotusta vastaavia uusia osakkeitaan hankittavan yhtiön osakkeenomistajille merkittäväksi. Osakevaihdon perustana on osapuolten tekemä sopimus. Osakevaihdossa tapahtuu suunnattu anti (uusanti), apporttimerkintä sekä poikkeaminen merkintäoikeudesta. (Deloitte & Touche 2001, s. 92-93)

Käsitteenä osakevaihto tunnetaan ainoastaan verolainsäädännössä, ja sitä koskevat säännökset ovat EVL 52 f §:ssä. Kyseessä on järjestely, jossa osakeyhtiö hankkii sellaisen osuuden toisen yhtiön osakkeista, että sen omistamat osakkeet tuottavat *enemmän kuin puolet toisen yhtiön tuottamasta äänimäärästä ja antaa vastikkeena toisen yhtiön osakkeenomistajille liikkeeseen laskemiaan uusia osakkeita. Rahaakin saadaan antaa vastikkeena, mutta sen osuus saa olla enintään 10 % vastikkeena annettujen osakkeiden nimellisarvosta.* (Deloitte & Touche 2001, s. 94)

Jos järjestely täyttää yllä selostetut edellytykset, on se yleensä veroneutraali. Elleivät edellytykset täyty, katsotaan osakevaihdon yhteydessä tapahtuvan veronalainen

osakkeiden luovutus. Luovuttavalle yhtiölle realisoituu tällöin veronalainen myyntivoitto tai vähennystappio sekä hankkivalle yhtiölle rajoitteet tappioiden hyväksikäyttöön. (Deloitte & Touche 2004, s. 97-98)

3.5 Purkautuminen

Osakeyhtiö voi purkautua usealla eri tavalla, mutta yleensä purkautuminen tapahtuu selvitystilamenettelyn kautta. Yhtiökokous voi päättää tai tuomioistuin sekä rekisteriviranomainen määrätä osakeyhtiön asettamisesta selvitystilaan. Periaatteessa yhtiökokous voi milloin tahansa asettaa osakeyhtiön selvitystilaan. Lisäksi osakeyhtiölaisissa on tilanteita, jolloin yhtiö on asetettava selvitystilaan. (Deloitte & Touche 2001, s. 102)

Kun yhtiö purkautuu, sen verotus toimitetaan viimeisen kerran purkautumiseen päättyvältä verovuodelta. Purkautumisessa yhtiön taloudellinen tila selvitetään, yhtiön harjoittama toiminta lopetetaan, velat maksetaan ja jäljelle jäänyt omaisuus jaetaan omistajille. Purkautuvan osakeyhtiön verotuksessa vaihto-, sijoitus- ja käyttöomaisuuden sekä muun omaisuuden luovutushinnaksi katsotaan omaisuuden todennäköistä luovutushintaa eli käypää hintaa vastaava määrä. Jos purettavalla yhtiöllä on omaisuutta tai oikeuksia – muun muassa aineettomia oikeuksia – joilla ei ole hankintamenoa yhtiön taseessa, mutta niillä on hinnoiteltavissa olevaa varallisuusarvoa, luetaan niiden käypä arvo purkautuvan yhtiön tuloksi. Toisin sanoen purkautuvan yhtiön hallussa olevien patenttien käypä arvo tuloutuu yhtiön verotuksessa. (Deloitte & Touche 2001, s. 112-113)

4 IMMATERIAALIOIKEUKSIEN ARVOSTAMINEN

Immateriaalioikeuksilla on useimmiten varallisuusarvoa (Oesch 2000, s. 17) Immateriaalioikeuden todellista arvoa tai objektiivista kauppahintaa on kuitenkin erittäin vaikea määrittää, koska ei ole olemassa yhtä objektiivisesti arvioiden oikeaa arvoa. Patentin arvoon vaikuttavat muun muassa suojan laajuus, kilpailutilanne, keksinnön tekninen kehitys ja sen kehitysnopeus. (Bergström 2002, s.460, Siivola 2004, s. 101)

Useissa laeissa säädetään omaisuuden arvostamisesta käypään arvoon. Esimerkiksi verotuksessa sovellettava arvonmäärityksen perusohje on varallisuusverolain 11 §:ssä: ”Omaisuuden käypä arvo. Varoihin kuuluva omaisuus arvostetaan siihen käypään arvoon, joka sillä oli verovuoden päättyessä omistajan hallussa ja sillä paikalla, missä omaisuus oli. Käyvällä arvolla tarkoitetaan omaisuuden todennäköistä luovutushintaa.” Elinkeinoverolain 12 § määrittelee käyttöomaisuudeksi ”elinkeinossa pysyvään käyttöön tarkoitettut maa-alueet, arvopaperit, rakennukset, koneet, kalustot ja muut esineet, patentit ja muut erikseen luovutettavissa olevat aineettomat oikeudet sekä soran- ja hiekanottoaikat, kaivokset, kivilouhokset, turvesuot ja muut sellaiset”.

Lait eivät kuitenkaan vastaa kysymykseen, miten immateriaalioikeuksien käypä arvo määritetään. Vastausta joudutaankin hakemaan liiketaloustieteessä kehitetyistä arvonmääritystavoista. Immateriaalioikeuksien käypää arvoa tarvitaan muun muassa yritysostoissa, yrityksen perustamisessa, apporttien yhteydessä, lunastustilanteissa, selvitystilataseen laadinnassa ja verotuksessa. (Bergström 2002, s. 460, Leppiniemi 2002, s. 114)

Käsittelen lyhyesti yrityksen arvonmääritystapoja, jotta myöhemmin käsiteltävät immateriaalioikeuksien arvostamistavat olisi helpompi ymmärtää.

4.1 Yrityksen arvonmääritys

Yritykselle tai monille hyödykkeille ei muodostu perinteistä markkina-arvoa niiden ainutkertaisuuden vuoksi – ei ole toimivia markkinoita tai vertailuhintaa. Arvonmäärityksessä käytetäänkin hyväksi liiketaloudellista ajattelutapaa selvitetessä asiantun-

tevan ostajan ostohinta, jonka perusteella voidaan määrittää käypä arvo. Käypä arvo määritetään todennäköisen luovutushinnan, substanssiarvon ja/tai tuottoarvon kautta. (Bergström 2002, s. 461)

Yrityksen tai hyödykkeen arvo on lähtökohtaisesti sen todennäköinen luovutushinta arvonmäärityshetkellä vähennettynä luovutuksesta aiheutuvilla erilliskustannuksilla – sijoitetun vieraan ja oman pääoman markkina-arvojen summa. Koska markkina-arvo on kuitenkin harvoin saatavilla, pyritään laskennallisesti selvittämään substanssiarvon ja tuottoarvon avulla summa, jonka asiantunteva ostaja olisi valmis maksamaan. Käytännössä tuottoarvo on ensisijainen tapa määrittää toimivan yrityksen arvo. (Bergström 2002, s. 461)

4.1.1 Markkina-arvo

Markkina-arvolla tarkoitetaan hintaa, joka yrityksestä tai hyödykkeestä saataisiin myytäessä tai maksettaisiin ostettaessa. Markkinahinta on markkinoilla muodostunut kysynnän ja tarjonnan aikaansaama tasapainohinta. (Bergström 2002, s. 462)

Markkinoihin liittyy aina myös kysymys niiden tehokkuudesta ja ovatko markkinat todella aina oikeassa. Markkinoiden toimiessa puutteellisesti on perusteltua verrata markkina-arvoa tuottoarvoon ja substanssiarvoon. (Bergström 2002, s. 462)

4.1.2 Substanssiarvo

Yrityksen substanssi- eli likvidaatioarvolla tarkoitetaan sen varojen ja velkojen välistä erotusta eli rahamäärää, joka jäisi jäljelle yritystä lopetettaessa. Varat arvostetaan pääsääntöisesti niiden arvostamishetken todennäköiseen arvoon – luovutushintaan – josta vähennetään luovutuksesta aiheutuvat menot. Osa aineettomista hyödykkeistä katsotaan kuitenkin arvottomiksi substanssiarvolaskelmaa laadittaessa, koska esimerkiksi perustamis-, tutkimus- ja kehittämismenot, liikearvo sekä muut pitkävaikutteiset menot ovat luonteeltaan sellaisia, ettei niillä ole arvoa kuin ne taseeseensa merkinneen yrityksen kannalta. Niitä ei myöskään voida luovuttaa eli erottaa yrityskokonaisuudesta tai myydä erikseen. Kuitenkin esimerkiksi patenttioikeus, joka voi-

daan luovuttaa erikseen, sisällytetään substanssiarvolaskelmaan niiden todennäköisestä luovutushinnasta vähennettynä luovutuskustannuksilla muiden varojen tavoin. (Bergström 2002, s 462)

Substanssiarvo on merkittävä yritystä lopetettaessa, mutta sillä ei juurikaan ole merkitystä yrityksen toiminnan jatkuessa. Sillä on kuitenkin hyvä täydentää ja kontrolloida tuottoarvoa siihen ja tulevaisuuden ennustamiseen liittyvien epävarmuustekijöiden vuoksi. Lisäksi yrityksen substanssi vaikuttaa kokonaisuudessaan tuottoarvoon, koska se edustaa tulojen hankkimisessa tarpeellista tuotantovälineistöä. (Bergström 2002, s. 462)

4.1.3 Tuottoarvo

Tuottoarvo on tulonodotusten nykyarvo eli tulonodotusten yhteenlaskettu arvo tänään. Tulonodotusten suuruuden lisäksi tuottoarvoon vaikuttaa tulon saantiajankohda. Toimivan yrityksen arvo on yleensä substanssiarvoa korkeampi johtuen synergiailmiöstä, jonka seurauksena kokonaisuus on arvokkaampi kuin erillisten osiensa summa. Ilmiön taustalla vaikuttavat ostajien tavoitteet – pyrkimys hyödyntää voimavarat täysimääräisesti, kilpailutilanteeseen vaikuttaminen, pyrkimys hankkia kannattavuutta ja kasvua edistäviä tekijöitä tai pyrkimys yrityksen ja yritysjohdon arvovallan kasvattamiseen – yrityskaupoissa. (Bergström 2002, s. 462)

4.2 Patenttien arvostaminen

Immateriaalioikeuksien arvostamiseen liittyvät vaikeudet johtuvat lähtökohtaisesti siitä, ettei ole olemassa yhtä objektiivisesti oikeaa arvoa eikä myöskään yhtä oikeaa arvostamistapaa. Käytännöt immateriaalioikeuksien arvostamisessa vaihtelevat suuresti yritysten välillä. Immateriaalioikeudet voivat olla yritykselle huomattavan arvokkaita, mutta ne voivat menettää arvonsa nopeastikin esimerkiksi kilpailijan kehittäessä uutta teknologiaa. Immateriaalioikeuden arvoon vaikuttaa myös toiminta, jossa sitä hyödynnetään, ja miten. (Bergström 2002, s. 467)

Perinteiset lähestymistavat patenttien arvostamiseen ovat kustannus-, markkina- ja tuloperusteisia. Yleensä patenttien arvostamisessa käytetään tuloperusteista lähestymistapaa, koska kustannusperusteinen soveltuu harvoin niiden arvostamiseen. Markkinaperusteista lähestymistapakin saattaa usein olla hyödytön, koska patentti määritellään hyvin yksityiskohtaisesti, ja siksi vertailun kohdetta voi olla hyvin vaikea löytää. Kuitenkin, jos päädytään käyttämään markkinaperusteista arvonmäärittystä, täytyy muita patenteja vertailla hyvin yksityiskohtaisesti – laillisia, taloudellisia ja teknisiä eroavaisuuksia. (Cromley 2004, s. 34)

4.2.1 Taloudellinen elinikä

Immateriaalioikeuden arvo ja taloudellinen elinikä liittyvät läheisesti toisiinsa. Taloudellista elinikää voisi kuvata ajanjaksoksi, jonka aikana on tuottavaa käyttää varoja tai oikeuksia. Immateriaalioikeuden taloudellinen ikä päättyy sen tuottavuuden päättyessä. Taloudellinen elinikä on kuitenkin erotettava laillisesta elinkaaresta, joka päättyy immateriaalioikeuden voimassaoloajan lakatessa. (Bergström 2002, 467-468)

Patentin taloudellista elinikää arvioitaessa voidaan käyttää apuna esimerkiksi seuraavien seikkojen esiintymistodennäköisyyttä:

1. raaka-ainepula ja hintojennousu,
2. kilpailijan kehittämä vastaava tai parempi – korvaava – keksintö tai menetelmä tai
3. patentin pätevyyteen vaikuttavan seikka.

Jos esiintymistodennäköisyys on suuri, patentin taloudellinen elinikä lyhenee ja arvo laskee. (Bergström 2002, s. 467-468)

4.2.2 Kustannuksiin perustuva menetelmä

Kustannuksiin perustuvassa menetelmässä immateriaalioikeuden arvoa määritetään selvittämällä, kuinka paljon immateriaalioikeuden korvaaminen tai uudelleen tuottaminen maksaisi. Menetelmä perustuu ajatukseen siitä, että ulkopuolinen ostaja ei maksaisi hyödykkeestä enempää kuin sen kehittäminen maksaisi hänelle itselleen. (Andriessen 2004, s. 361)

Patentin kehittämiskustannuksina voitaneen joutua ottamaan huomioon esim. seuraavia kustannuksia: tutkimus- ja tuotekehitykseen osallistuneiden työntekijöiden palkkakustannukset sivukuluineen, tutkimukseen käytetyn tilan ja muihin käytettyihin resursseihin kohdistetut yleiskustannukset, osuus muista yhtiön yleiskustannuksista (esim. palkkahallinto ja kirjanpito), kehitystyössä käytettyjen raaka-aineiden hankinta- ja varastointikustannukset, prototyypin valmistus-, testaus- ja käyttökustannukset, ulkopuolisten asiantuntijoiden palkkiot ja patentointikustannukset. (Smith & Parr 2000, s. 203) Summa, joka saadaan kustannuksiin perustuvalla arvonmäärityksellä, on uuden oikeuden aiheuttama kustannus ja samalla siis sen käypä arvo (Bergström 2002, s. 469).

Epävarmuustekijöiden – uudelleenluomiskustannusten tai tulevan kilpailutilanteen arvioinnin – takia kustannusperusteiselle menetelmälle ei voi antaa suurta painoarvoa (Bergström 2002, s. 469). Menetelmän ongelmana on myös se, että immateriaalioikeuden kehittämiskustannuksien ja immateriaalioikeuden arvon välillä ei välttämättä ole mitään yhteyttä (Smith & Parr 2000, s. 212-214). Puutteena menetelmässä on lisäksi, ettei se huomioi oikeudesta tulevaisuudessa saatavaa tuottoa tai tuotonsaantiajanjaksoa. Kustannusmenetelmää voidaan kuitenkin käyttää apuvälineenä arvonmäärityksessä - esimerkiksi patentin arvoa määritettäessä voidaan sen luomiseen käytettyjä kustannuksia käyttää apuvälineenä käyvän arvon määrittämisessä. (Bergström 2002, s. 469)

4.2.3 Markkinaperusteinen menetelmä

Markkinahintamenetelmässä määritetään hyödykkeen arvo tutkimalla riippumattomien osapuolten välillä tehtyjä transaktioita, joissa on ollut mukana samanlaisia tai samankaltaisia hyödykkeitä (Boos 2003, s. 78). Immateriaalioikeuksien osalta markkinahintamenetelmän ongelmana on se, että niitä myydään riippumattomien osapuolten välillä harvoin yksinään, toisin sanoen immateriaalioikeuksille ei ole olemassa toimivia markkinoita (Andriessen 2004, s. 361).

Kauppan kohteena yleensä on joko kokonainen yhtiö tai yksittäinen liiketoiminta-ala, jolloin immateriaalioikeuden arvoa on vaikeaa erottaa koko kauppahinnasta (Smith &

Parr 2000, s. 178-179). Vertailukauppojen käyttäminen edellyttäisi seuraavien neljän ehdon täyttymistä: vertailukelpoisilla hyödykkeillä olisi aktiiviset ja toimivat markkinat, vertailukelpoisia hyödykkeitä olisi aikaisemmin ollut vaihdannan kohteena, aikaisempien vertailukauppojen hintatietojen tulisi olla saatavilla ja vertailukaupat olisi tehty riippumattomien osapuolten välillä. (Smith & Parr 2000, s 181) Immateriaalioikeuksien osalta nämä edellytykset täyttyvät vain poikkeustilanteissa (Smith & Parr 2000, s. 185).

Koska immateriaalioikeuksien osalta nämä edellytykset harvoin täyttyvät, on kehitetty sovellus, jossa immateriaalioikeuden arvoa lähestytään koko yrityksen arvon kautta. Tässä lähestymistavassa koko yrityksen arvo jaetaan yrityksen eri varallisuuserille:

$$\begin{aligned}
 & \text{nettokäyttöpääoma} \\
 & + \text{aineellinen omaisuus} \\
 & + \text{aineeton omaisuus} \\
 & + \text{immateriaalioikeudet} \\
 & = \text{koko yrityksen arvo (Smith \& Parr 2000, s. 185)}
 \end{aligned}$$

Menetelmän keskeisenä ongelmana on se, että kaikki yhtiön varallisuusarvot - myös immateriaalioikeudet - olisi pystyttävä tunnistamaan ja arvioimaan oikein (Smith & Parr 2000, s. 196).

4.2.4 Tuloperusteinen menetelmä

Tuloperusteisessa menetelmässä on kyse immateriaalioikeuden tulevien tuottojen nykyarvosta. Siinä on kolme eri elementtiä: tulevien tuottojen määrittäminen, sopivan arvonmääritysmenetelmän valinta ja laskentakorkokannan valitseminen nykyarvon laskentaa varten. (Boos 2003, s. 81) Immateriaalioikeuden tulevat tuotot voivat muodostua joko oikeuden tuottamasta lisätuotosta tai koostua kustannussäästöistä (Smith & Parr 2000, s. 217-218). Esimerkiksi patentin avulla saavutetut alentuneet tuotantokustannukset ovat kustannussäästöjä.

Immateriaalioikeuksien tulevien tuottojen arvostamiseen on useita eri menetelmiä. Useimmiten ne vertaavat tilannetta, jossa patenttia ei olisi, tilanteeseen, jossa patent-

tia voidaan hyödyntää.(Boos 2003, s. 82) Ongelmallista menetelmän käyttämisessä saattaa olla se, että tietyn aineettoman hyödykkeen tuottamat tulot tulisi pystyä erottamaan muiden aineettomien hyödykkeiden, yrityskokonaisuuden ja aineellisten hyödykkeiden tuottamista tuloista (Reilly & Schweih 1999, s. 113). Reilly & Schweih luokittelevat tuottomenetelmät viiteen pääryhmään:

1. tulojen lisäykseen,
2. kustannusten vähenemiseen,
3. hypoteettiselta rojaltilta/lisenssimaksulta välttymiseen,
4. vertaamiseen patentin omistavaan yrityksen arvoa yritykseen, jolla ei ole patenttia, sekä
5. vähentämiseen koko yrityksen arvosta muut yrityksen arvoon vaikuttavat tekijät (jäljelle jää patentin tuottama arvo). (Reilly & Schweih 1999, s. 114)

Sullivan mainitsee patentin arvoon vaikuttavina tekijöinä kaupallistamisen, suojan tasoon, kilpailulta suojautumiseen ja oikeudenkäyntien välttämiseen liittyvät tekijät. Patentti, joka yksinään tuottaa teknisen perustan liiketoiminnalle, on arvokkaampi kuin patentti, joka tuottaa teknisen perustan yhdessä muiden patenttien kanssa. (Sullivan 2000, s. 165-166)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu immateriaalioikeuksien – tarkemmin patentin – määritelmää, arvostamismenetelmiä sekä yritysjärjestelytilanteita yhtiöoikeudellisesta ja vero-oikeudellisesta näkökulmasta. Tavoitteena on ollut selvittää patenttien arvonmäärityksessä huomioitavia kysymyksiä yritysjärjestelyjen verotuksen kannalta.

Patenttien arvonmääritys ei ole aivan yksinkertainen asia eikä ole olemassa yhtä ja oikeaa tapaa arvioida patenttien taloudellista arvoa. Tuottoarvoon perustuvia arvonmääritystapoja pidetään kuitenkin parhaimpina tapoina arvostaa immateriaalioikeuksia.

Yritysjärjestelytilanteet toteutettuina verolakien mukaan ovat purkautumista lukuun ottamatta veroneutraaleja tapahtumia, jolloin osapuolille ei synny verotettavaa tuloa tai vähennyskelpoista tappiota. Jos puolestaan yritysjärjestelyjä ei toteuteta verolakiin mukaan, verotetaan tuloutunutta voittoa (ellei synny vähennyskelpoista tappiota). Tällöin yrityksen omaisuus – mukaan lukien patentit – arvostetaan elinkeinoverolain mukaan käypään arvoon.

Patenttien arvonmääritykseen liittyviä kysymyksiä yritysjärjestelyiden verotuksen kannalta ovat:

1) Miten säilytetään veroneutraalius?

Veroneutraaliuden säilyttämiseksi yhtiöiden kannattaa selvittää etukäteen mahdollisimman tarkasti kaikki vastaantulevat kysymykset. Kuitenkin jos järjestely johtaa kohdeyhtiössä omaisuuden – esimerkiksi patentin – arvonnousun tuloutumiseen eikä sitä ole huomioitu etukäteen, voivat järjestelyn taloudelliset, etukäteen suunnitellut perusteet kaatua.

2) Miten käypä arvo määritetään?

Elinkeinoverolaissa säädetään, että omaisuus arvostetaan käypään arvoon, mutta ei sitä, miten se aineettomien osuuksien osalta määritetään. Avuksi onkin otettava liiketaloustieteelliset lähestymistavat, joissa niissäkään ei ole yhtä, oikeaa tapaa.

LÄHTEET

Andriessen, Daniel. 2004. Making sense of intellectual capital – designing a method for the valuation of intangibles. Elsevier Butterworth-Heinemann. USA.

Bergström, Pia. 2002. Immateriaalioikeuksien arvostaminen – osa yrityksen arvonnäytystä. Defensor legis 3, 460-478.

Boos, Monica. 2003. International transfer pricing: The valuation of intangible assets. Kluwer Law International. The Hague.

Bruun, Niklas. 2001. Intellectual Property Law in Finland. Kauppakaari Oyj. Helsinki.

Contractor, Faroc J. 2001. Intangible assets and principles for their valuation. Teoksessa: Valuation of intangible assets in global operations. Quarum Books. Connecticut.

Cromley, J Timothy. 2004. 20 steps for pricing a patent. Journal of Accountancy 5, 31-34.

Deloitte & Touche. 2001. Yritysjärjestelyt yhtiöoikeudessa, verolainsäädännössä ja kirjanpidossa. Deloitte & Touche. Helsinki.

Hurmelinna, Pia. 2001. Immateriaalioikeuden lähtökohtia. Telecom Business Research Center. Lappeenranta. Working papers 8.

Immonen, Raimo. 2002. Yritysmuodot ja liiketoiminta. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Korpela, Maunu M – Sainio, Mika. 2004. Korkeimman hallinto-oikeuden teollisoikeudellisia ratkaisuja – katsaus vuosien 1999 – 2003 teollisoikeudellisiin asioihin. Korkeimman hallinto-oikeuden tutkimusjulkaisuja 4.

Koulu, Risto. 2003. Immateriaalinen varallisuus konkurssissa. WS Bookwell Oy. Porvoo.

Leppiniemi, Jarmo. 1999. Omaisuuden arvo – arvonmääritys, tilinpäätös, verotus. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Mansala, Marja-Leena. 2001. Immateriaalioikeuden lisensointi. Teoksessa: Immateriaalioikeudet kansainvälisessä kaupassa. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Nieminen, Tuula. 1995. Immateriaalioikeus. Teoksessa: Teollisoikeudellisia kirjoituksia 1. Åbo Akademis Tryckeri. Turku. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden julkaisusarja A:81.

Oesch, Rainer. 2000. Teollisoikeudet ja tuomioistuinmenettely – selvitys teollisoikeuden prosessuaalisista säännöksistä. Edita Oy. Helsinki. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 7/2000.

Ohvo, Sirkku – Hulkko, Pekka – Hyvärinen, Heikki – Varjola-Vahvelainen, Kaija. 1998. Yritysoikeus. WSOY. Porvoo.

Pitkethly, Robert. 1997. The valuation of patents: A review of patent valuation methods with consideration of option based methods and the potential for further research. Oxford Intellectual Property Research Centre. Oxford.

Rapinoja, Ben. 1996. Keksintöjen patentoitavuuden edellytykset. Teoksessa: Immateriaalioikeudet yhdentyvässä Euroopassa. Yliopistopaino. Helsinki. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja 46.

Reilly, Robert F - Schweihs, Robert P. 1999. Valueing Intangible Assets. McGraw-Hill. New York.

Siivola, Jyrki. 2004. Immateriaalioikeudet yritysten sopimuksissa – Patentti-, hyödyllisyysmalli-, malli-, piirimalli- ja tunnusmerkkioikeudet sekä tekijänoikeudet sopimussuhteissa. Teknologainfo Teknova Oy. Helsinki.

Smith, Gordon V - Parr, Russell L. 2000. Valuation of intellectual property and intangible assets. Wiley. New York.

Sullivan, Patrick H. 2000. Value-driven intellectual capital: how to manage to convert intangible assets into market value. Wiley. New York.